

Kunst.Antiek.Design.

PAN

2-9 NOVEMBER 2025 PAN.NL

‘Ik wil het Alice in Wonderlandgevoel meegeven’

Schrijver en presentator Splinter Chabot maakte samen met ontwerpduo Rive Roshan het campagnebeeld van de PAN, als een kleurrijke poort naar een doolhof vol ontdekkingen.

tekst Marjolijn de Cocq
foto Tom Cornelissen

Hij bezocht PAN Amsterdam vorig jaar pas voor het eerst, biecht Splinter Chabot (29) op. Hij ging mee in het gevolg van een vriendin met trouwplannen die had bedacht dat het huwelijkscadeau misschien ook een kunstwerk zou kunnen zijn. Wat hem meteen opviel was dat het publiek gemêleerder was dan hij zich bij de kunstbeurs had voorgesteld. En hij kwam zelfs met een aankoop thuis.

“Ik was misschien wel een van de jongste bezoekers. Maar het clichébeeld dat ik had bij grote beurzen als de PAN of de Tefaf, dat van oude mannen in dubbele kruitstreek met driedubbele portemonnee, bleek niet te kloppen. Ik vond het een geweldige kennismaking, ook omdat alles schots en scheef door elkaar staat. In een museum is de kunst strak ingedeeld, maar op de PAN ga je van Chinees antiek naar Erwin Olaf en van David Hockney naar kleine schetsjes van Picasso. Je valt van verbazing in verwondering en inspiratie.”

De schrijver en presentator, een van de vier zoons van schrijver Bart en Yolanda Chabot, kreeg naar eigen zeggen een ideale culturele opvoeding. “Ik had dan wel geen nieuwe kleren omdat ik die van mijn oudere broers moest afdragen, maar bij mijn geboorte meteen al wel een grote eigen boekenkast. En Anton Corbijn (fotograaf, regisseur en ontwerper, red.) is mijn peetoom, die nam me als kind mee naar tentoonstellingen, in fotomuseum Foam bijvoorbeeld. Het magische gevoel in je buik dat kunst kan geven, ervoer ik zo al vroeg.”

Wat was je eerste eigen kunstaankoop?

“Een foto van Anton Corbijn, van kunstenaars Marlene Dumas die de cover heeft ontworpen van het Boekenweekgeschenk dat we in 2024 met alle Chabotten hebben geschreven. Gekocht bij Foam. En nee, die kreeg ik niet

gratis vanwege onze connectie. Hij maakt al mijn auteursfoto's tegen een zeer gereduceerd tarief. En ik durfde het ook niet te vragen – het is zijn werk hè?”

En wat kocht je op de PAN?

“Je hebt er natuurlijk heel grote namen en dingen die totaal onbetaalbaar zijn, maar ook kunst die meer binnen bereik ligt. Het leuke is: je kunt er op de millimeter dichtbij komen, er staan geen hekjes en suppoosten zoals in het museum. Je kunt de kunst letterlijk van de muur halen – mits je ervoor afrekent. Ik heb zelf twee kleine stukken gekocht, die een tweeluik vormen. In een van mijn boeken komt een paars-rose berg van amethist voor, en dit heeft paars-rose bergen. Je krijgt het ook meteen

‘Mijn advies: zorg dat je de bon dubbelcheckt, bijna stond ik als kunstdief te boek’

Splinter Chabot mocht het campagnebeeld van de PAN ontwerpen: ‘Ik heb naar de kleuren van Miró en Léger gekeken.’

mee, bubbelplastic erom en een papiertje.”

Hij lacht bij de herinnering. “En toen werd ik bij de uitgang tegengehouden. Op de bon stond het als één kunstwerk, maar de beveiligers zagen twee doeken en dachten dat ik er één gestolen had. Mijn advies: zorg dat je de bon dubbelcheckt om dit soort pijnlijke situaties te voorkomen, bijna stond ik als kunstdief te boek. En je moet ook oppassen, want het is verslavend. Alsof je op de kerstafdeling van de Bijenkorf bent waar je dan al die kerstballen wil hebben. Je moet niet te hebberig worden, want daar loop je failliet op.”

Hangt het bij jou thuis vol?

“Ik ben wel besmet met het verzamelvirus. Je kunt van je eigen woonkamer een minimuseum maken. Dat hoeft helemaal niet met ‘dure’ kunst, het kan ook een ets zijn of een tekening uit de krant die je mooi vindt. Al zullen de galeriehouders op de PAN niet blij zijn als ik dat heel erg uitdraag. Maar als je op de PAN loopt en je ontmoet de galeriehouders en kunstenaars die zo bevlogen vertellen, haast als minicollages, kun je ook bedenken waarvoor je wil sparen.”

“Ik ken iemand die verzamelt met een grote beurs, hij zegt: ‘Het gaat om wat je mooi vindt, je moet kunst kopen omdat je ernaar wil kijken en van wil genieten en niet omdat iets potentieel in de toekomst nóg meer waard is. Ik werk als schrijver veel thuis, en omring me graag met kunst. De wereld kan zo grijs en grauw zijn, het is fijn om te kijken naar iets wat betovering brengt. Dat heb ik ook meegenomen in mijn ontwerp van het campagnebeeld van de PAN.”

Hoe kwam de PAN bij jou uit?

“Ze zochten een jong iemand met affiniteit met de kunstwereld en ik vond het meteen een gigantische eer. Ik heb eerst het gevoel in woorden geprobeerd te vangen: wat betekent de PAN voor mij? De kernzin is: ‘Een doolhof waar je niet naar de uitgang zoekt, maar nieuwe ingangen vindt.’ Ik wil het Alice in Wonderlandgevoel meegeven dat je als bezoeker krijgt. En het moest een kleurrijk beeld zijn, juist in deze tijd van donkerte en cynisme met een wereld die politiek gezien beeft en siddert. Ik ben kleurrijk, en ik geloof in kleur en het roze verhaal waar mijn boeken ook over gaan.”

Hoe ben je te werk gegaan?

“Ik heb een presentatie gemaakt met werk van Miró, Léger en Picasso, al die kleuren, maar ook met Escher om het vervreemdende effect. Ik werd gekoppeld aan het Amsterdamse duo Rive Roshan en dat was best spannend. Begrijp zij mijn binnenwereld? Wat als onze ideeën en mijlenver van elkaar afliggen? Kunst is heel persoonlijk, het voelde naakt. Maar een van hun ontwerpen was precies wat ik bedoeld had. Het is als een ingang naar dat doolhof: treed binnen!”

“Ik hoop dat ik voor jongeren de drempel zo neerhaal, ik ga ook een speciale podcast maken die je meezuigt. Je kunt een bezoek aan de PAN zien als een avondje uit, ga er met een groepje heen. Je kunt er eindeloos rondwaken, je kunt er eten en drinken. Maar let wel op dat je niet met je glas tegen een Monet aankomt, want dan wordt het een heel duur avondje!”

Zeesterren, glaskunst en sierlijke bogen

Op welke werken verheugt de kunstredactie van *Het Parool* zich tijdens de PAN? Drie tips.

Edo Dijksterhuis
René Daniëls, Zonder titel
(1979-1980)

Een hersenbloeding maakte in 1987 een plotseling einde aan de stormachtige carrière van René Daniëls. In de tien jaar daarvoor had hij zich afgezet tegen de toen dominante formele schilderkunst, met afbeeldingen van lp's, skateboards en boekenkasten. Rond zijn dertigste schakelde hij over op zwanen, mosselen en zeesterren – opzettelijk brave voorstellingen die hij de ironische titel *La muse vénale* (de omkoopbare muze) meegaf. De meeste werken bevinden zich in museumcollecties. Het doeje dat galerie m.simons aanbiedt, komt uit een privécollectie en is nooit eerder getoond in Nederland.

Galerie m.simons, stand 11

Jan Pieter Ekker Loodglas met Nederlandse gravure (ca.1750)

Twee jaar geleden interviewde ik Trudy Laméris en haar kinderen Kitty, Anna en Willem over hun kunst- en antiekhandel. Sindsdien kijk ik anders naar glaskunst. Of beter: daarvoor keek ik helemaal niet naar glaskunst, maar sindsdien herken ik de schoonheid van glas. Neem dit gelegenheidsglas met een stelletje dat de liefde bedrijft in de bosjes. Als je goed kijkt, zie je vier benen uit het struikgewas steken. Naast de bosjes liggen een sabel, een wandelstok en een waaijer. Langs de rand van de kelk is in diamant 'honi soit qui mal y pense' (schande aan hem die er kwaad van denkt) gegraveerd, het motto van de Orde van de Kousenband, de hoogste ridderorde van het Verenigd Koninkrijk.

Frides Laméris Kunst- en Antiekhandel, stand 1

Kees Keijer
Antonietta Peeters, Untitled
(2008)

Trek een horizontale lijn over een rechthoek en er ontstaat direct een landschap. Antonietta Peeters (1967) gaat hier iets verder en spiegelt twee landschappen met elkaar. Hetzelfde motief, een bergachtig landschap met een meer, wordt ondersteboven min of meer herhaald. Daardoor ontstaat een prachtig beeld. De bijna psychedelische kleuren verspreiden zich in sierlijke bogen dynamisch over het doek. Boven komt het blauw van het water min of meer naturalistisch over. Onder lijken de groene en blauwe vormen op wolken die afsteken tegen een rode avondzon. Samen zijn ze meer dan de som der delen.

Andriess Eyck Gallery, stand 27

Stijlkamers zijn passé, topkwaliteit is tijdloos

Wie op zoek is naar een kast kan beter bij een lokale antiquair binnenstappen dan naar Ikea rijden. De exemplaren die je daar vindt zijn veel beter gemaakt en vaak uniek. Zo'n twee- of driehonderd jaar oude kast is hoogstwaarschijnlijk nog goedkoper ook.

De markt voor antieke meubelen is ingestort en daar kan de consument zijn voordeel mee doen. Maar voor handelaren, vooral PAN-deelnemers die opereren in het topsegment, betekent dat dat ze hun focus hebben moeten verleggen. "Mijn vader bood in de beginjaren van de PAN veel antiek aan," vertelt Ilse Daatselaar van het in 1978 opgerichte Daatselaar. "In zijn stand had hij bijvoorbeeld een tafel met stoelen, een secretaire en een kabinet. Dan kwam er een klant langs en die kocht alles. Dat is niet meer zo. Verzamelaars die thuis stijlkamers inrichten, zijn zeldzaam geworden. Er kleef een stoffig imago aan antieke meubelen en we wonen over het algemeen kleiner. Kopers gaan veel vaker voor individuele objecten."

Zoals het meubel uit circa 1810 met houtgesneden leeuwen dat Daatselaar dit jaar meeneemt naar de PAN. "Dat ziet er strak uit en laat zich in een hedendaags interieur makkelijk combineren met een modern abstract schilderij of een strak designmeubel," stelt Daatselaar. "Met het eclectische aanbod sluit de PAN prima aan op die trend. Wij laten in onze stand met een gek behangetje zien hoe goed antiek is in te passen in een hedendaags interieur."

Marktfrijs kleingoed

Maar dan moet het wel van absolute topklasse zijn, bevestigt Tom Angevaren van Angevaren Antiquairs in Den Haag. "Vroeger bestond ons aanbod voor 70 procent uit meubels en voor de rest uit kleingoed zoals porselein, zilver, koper, tin en volkskunst. Nu neem ik maar vier meubelstukken mee naar de PAN en achthonderd stuks kleingoed. Maar dat zijn wel allemaal topdingen, kwaliteit die zichzelf verkoopt. Sommige stukken zou ik wel vijf keer kwijt kunnen."

Als voorbeeld noemt hij een 17de-eeuwse vogelkooi met mythologische voorstellingen erin gedreven en een 15de-eeuwse kalkstenen kop die waarschijnlijk van een kerksculptuur is afgeslagen tijdens de Beeldenstorm. Moelijker aan de man te krijgen, maar toch interessant is de 18de-eeuwse commode met inlegwerk gemaakt door een Haagse meubelmaker die ook voor het hof werkte. "Maar dat stuk bevindt zich al vier generaties in dezelfde

‘Wij laten zien hoe goed antiek is in te passen in een hedendaags interieur’

familie," legt Angevaren de meerwaarde uit. "Het is marktfrijs. Sinds iedereen alles kan traceren via het internet loont het als handelaar niet meer om dingen via veilingen te kopen. De marge is verdwenen. Dus handelen wij eigenlijk uitsluitend in antiek dat we via particulieren in handen krijgen."

Pronken met tabaksdoos

Dick Endlich, specialist in zilver, vindt het wel jammer dat de handel is verschoven van gebruiksvoorwerpen naar pronkstukken. "Mensen kopen geen antiek meer om hun huis mee in te richten, terwijl antiek veel langer meegaat en meer onderscheidend is dan veel fabrieksproducten. Daarom is bijvoorbeeld 18de-eeuws zilver minder populair. Dat gaat meestal om broodmanden en koffiekannen –gebruikszilver."

Een uitzondering is de 18de-eeuwse terrine met onderschotel in Louis XVI-stijl die Endlich dit jaar op de PAN brengt. "Uit de inscriptie op de onderkant is op te maken dat het een geschenk was aan de heer Van Lankeren, toen bestuurslid van de Lutherse gemeente in Amsterdam. Hij had meegewerkt aan de vernieuwing van de psalmtenten, die men toen verouderd vond. Ook twee andere bestuursleden kregen zo'n terrine bij wijze van bedankje, maar die exemplaren zijn waarschijnlijk omgesmolten. Wie dit stuk koopt, heeft niet alleen een mooi object, maar ook een conversationpiece."

De 18de-eeuwse terrine in Louis XVI-stijl, een geschenk aan een bestuurslid van de Lutherse gemeente, aldus de inscriptie (zie foto rechts).
FOTO'S JASMIJN TOLK

Het verhaal achter het object is vaak dé drijfveer voor echte verzamelaars, vertelt Endlich. "Die kopen bijvoorbeeld zilver uit hun geboortestad – Leids of Gronings zilver. Er wordt ook veel verzameld op onderwerp, zoals de Tachtigjarige Oorlog, de VOC of de Oranjes. En sommige stukken die nu gelden als pronkstuk waren dat oorspronkelijk ook al. Ik neem bijvoorbeeld een paar tabaks- en snuifdozen mee naar de beurs waar men vroeger goede sier mee maakte, zoals nu een Rolex of een paar bijzondere sneakers."

Impulsaankopen

Terwijl Endlich het vooral moet hebben van vaste klanten, ziet Angevaren veel impulsopers. "Op de PAN gaat de helft van mijn aanbod naar nieuwe klanten. Maar die kopen één stuk en dan zie je het meestal niet meer." Een beeld dat Daatselaar herkent. "Wij verkopen tegen-

18de-eeuwse commode met inlegwerk gemaakt door een Haagse meubelmaker.
FOTO ANGEVAREN ANTIQUAIRS

Ilse Daatselaar neemt een meubel uit circa 1810 met houtgesneden leeuwen mee naar de PAN. FOTO DAATSelaar FINE ART & ANTIQUES

woordig ook via Instagram en onze website – laatst nog een spiegel aan iemand in Spanje. Die houdt het dan bij dat ene stuk. Maar ik heb het gevoel dat er ook aanwas is van jonge kopers."

Daatselaar: "De deur van onze zaak in Utrecht staat altijd open en ik krijg regelmatig studenten binnen die nog niet de middelen hebben om iets aan te schaffen, maar wel al rondkijken. Soms vragen ze om advies als ze iets hebben gezien op een veiling. Die mensen zien we over tien of twintig jaar terug in onze PAN-stand."

Terug op de markt

En ook dan zal er nog genoeg aanbod in het topsegment zijn, verzekert Angevaren. "Dat droogt niet op, want antiek komt na een bepaalde tijd gewoon weer terug op de markt. Zo bieden wij dit jaar een secretaire aan die in 1987 op de allereerste editie van de PAN ook al werd verkocht. Wij antiekhandelaren zijn de grootste recyclers van Nederland."

Voor eigenaren van antiek meubilair heeft hij dan ook een geruststellende boodschap. "De interesse en prijzen voor verzamelgebieden fluctueren. Gewoon vasthouden dat meubilair, ooit komt het weer in de mode – als het niet in Nederland is, dan wel ergens anders."

Vallende mensen, lassende vrouwen

Depth of Field is een jonge galerie gespecialiseerd in historische fotografie. Dit jaar staan ze voor het eerst op de PAN. Wíé de foto's maakte, is niet zo belangrijk. 'Als het beeld goed is, is het goed.'

Kees Keijer

Wendela Hubrecht runt galerie Depth of Field (DOF) samen met haar compagnon Joris Jansen. Ze presenteren geen levende kunstenaars of nieuwe foto's. "Wij tonen alleen originele afdrucken," zegt Hubrecht. "Soms met bekende namen, soms volledig anoniem. Dat maakt niet uit. Als het beeld goed is, is het goed."

Dit wordt haar debuut op de beurs, in de sectie Walls & Cabinets. "Dit soort fotografie heeft nog nooit echt op de PAN gestaan," zegt Hubrecht. Ze is geen klassieke kunsthandelaar. Hubrecht studeerde aan de Rietveld Academie, werkte jarenlang als kunstenaar en exposeerde in 2011 in Foam. "Ik hing daar drie maanden," zegt ze. "Ik was euforisch. Anderhalf jaar werk. Maar ik kreeg geen honorarium, geen verkoop, geen zicht op inkomsten. En ik had net een kind. Toen dacht ik: als dit het hoogste is wat je kan bereiken als fotograaf, dan klopt het systeem niet."

Jansen studeerde fotografie aan de KABK in Den Haag. Hij maakt een vergelijkbare draai. Tijdens de coronaperiode ontdekten ze dat ze allebei in stilte oude foto's verzamelden.

Hun eerste gezamenlijke aankoop was een fiasco. "Een foto van een samoerai. Prachtig ding, via Marktplaats," vertelt Hubrecht. Het bleek een herdruk te zijn, een foto van foto. Die les kostte niet veel geld, maar vanaf dat moment pakten ze het serieuzer aan. Ze volgden in Leiden een cursus fotografische determinatie. Hubrecht: "Met een loep leer je ineens écht kijken. Zilvergelatine, albuminedruk, collodion, het wordt bijna forensisch."

Queen Elizabeth

Hun collectie bouwt zich niet op rond technieken of grote namen. "We verzamelen in reeksen," zegt Hubrecht. "Niet per fotograaf, maar per thema. Anders wordt het eindeloos." Op dozen met foto's in de galerie in de Hazenstraat staan etiketten als 'rampen, roken, reflecties, circus, strand'. Een ander aandachtsgebied is de maan. In Parijs vond DOF een afdruk van de Schotse 19de-eeuwse ingenieur James Nasmyth (1808–1890). "We begrepen het eerst niet," zegt Hubrecht. "Een maanoppervlak uit 1860? Dat kon technisch helemaal niet. Tot we lazen dat hij die maankraters reconstrueerde door ze eerst van klei te modelleren. Het is dus geen foto van de maan, maar een foto van de verbeelding van de maan."

Op de PAN laat Depth of Field ook foto's zien met het thema 'vrouwen aan het werk'. Lagers, laboranten, fabrieksmedewerkers, soms met een

DOF verzamelt van alles, ook foto's van vallende mensen. FOTO DOF

vreemd verhaal. Zo draait opeens Queen Elizabeth in volle werkkleding wielbouden aan van militair voertuig.

Artistieke naakten

De foto's van DOF zijn mooi (Hubrecht: 'We kopen op schoonheid'), maar er zijn ook vaak verhalen aan verbonden. Context kan een foto veranderen. Bijvoorbeeld bij een werk van de Italiaanse fotograaf Gaudenzio Marconi (1841-1885), die voornamelijk in Frankrijk werkte. Hij werd bekend met zijn artistieke naakten. "We hebben een foto van een liggend naakt met de titel *Gevallen engel* en

deze foto is door beeldhouwer Auguste Rodin gebruikt als voorbeeld voor een van zijn beelden."

Vallende mensen, dat is nog een aparte categorie. "We kwamen eens een foto tegen van brandweermannen die een springziel vasthouden. Vanuit een gebouw sprong daar iemand op. Toen hebben we gezocht naar vallende mensen uit ramen en daar hebben we er veel van verzameld. Toen stuitten we op duikers; zwimmers die van een duikplank springen werd daarna weer een aparte reeks."

Depth of Field, stand C

Op de PAN laat de galerie onder meer foto's zien met het thema 'vrouwen aan het werk'. FOTO DOF

‘Ze horen hier net zo goed als de verzamelaars’

Op de PAN is het publiek gewend aan kunstkopers en verzamelaars, maar tussen de vitrines staan ook mbo-studenten als standhouder.

tekst Kees Keijer

Als je kunst serieus neemt, moet je ook de mensen erkennen die de sector mogelijk maken,” zegt Julianne Straatman, voorzitter van het bestuur van Stichting PAN Educatie Fonds. Dit jaar wordt voor de derde keer een volledige beursstand beschikbaar gesteld aan studenten uit het middelbaar beroeps-onderwijs (mbo). “De culturele sector draait niet alleen op academici en kunstenaars. Je hebt ook standbouwers, technische teams, hospitality, vormgevers, marketeers nodig – allemaal professionals die van het mbo komen.”

Straatman nam het initiatief om mbo-studenten meer bij de kunstbeurs te betrekken. Niet door studenten langs te sturen voor een educatief rondje, maar door ze gelijkwaardig te laten deelnemen. “Een kunstbeurs moet geen schoolreisje worden,” zegt ze. “De studenten moeten in de arena staan.”

Straatman heeft een lange loopbaan in cultuurbeleid, onderwijs en strategie, altijd in verbinding met kunst en cultuur. “PAN-directeur Mark Grol reageerde meteen enthousiast en bood ruimte op de beursvloer. Het is geen traditioneel educatiehoekje, maar een volwaardige deelname. Nu staan de studenten in stand 116, vlak bij de sushi-bar. Daardoor hebben ze veel ruimte om met bezoekers en deelnemers in gesprek te gaan.”

Wat ziet u?

Het begon drie jaar geleden met drie ROC’s: Firda in Friesland, ROC van Twente en het ROC van Amsterdam/Flevoland. Voor de stand werd een modulaire systeem bedacht met kasten van 70 bij 50 centimeter, die tegen de wand waren opgesteld. Elke kast werd ingericht door één student of team, van animatie tot grafisch ontwerp, van productvormgeving tot experimentele fotografie.

In het tweede jaar groeide het aantal scholen naar vijf en kwam er een nieuw element bij: Visual Thinking Strategies (VTS). Hierbij gaan studenten aan de hand van kunstwerken, afbeeldingen en voorwerpen op de beursvloer in gesprek met elkaar, met kunsthandelaars en met beursbezoekers over wat ze zien. Studenten vragen een voorbijganger voor een kunstwerk te blijven staan en stellen maar drie vragen: wat ziet u? Waarom ziet u dat? En wat zien anderen?

Het bleek een onverwacht publiekssucces. Straatman: “Mensen verwachten jongeren die op hun telefoon kijken. Maar hier staan ze midden op de beurs gesprekken te leiden over schilderijen en objecten. Bezoekers bleven staan omdat ze verbaasd waren dat jongeren zo open en scherp over kunst spraken.”

Dit jaar doen ruim tweehonderd studenten mee, afkomstig van zes scholen. De opleidingen lopen uiteen: media-vormgeving, software development, zorg & welzijn, retail en brood & banket.

Nieuw dit jaar is de Vakschool Schoonhoven, onderdeel van het Rotterdamse ROC Zadkine. Deze school leidt leerlingen op tot goud- of zilversmid, juwelier of uurwerkmaker. De studenten presenteren werk dat werd begeleid door modeontwerper David Laport. Voor hen werd dit jaar een aantal vitrines bijgeplaatst, omdat de kijkkasten niet geschikt zijn voor het tonen van sieraden.

“Er ontstaan gesprekken die je onder jongeren op een kunstbeurs zelden hoort, over materialen, techniek, duurzaamheid, maar ook over waarde en smaak,” zegt Straatman. “Sommige bezoekers vragen of werk te koop is. Verkopen mag niet, maar studenten leren dan wel hoe je contact uitwisselt en een vervolgesprek voert.”

“Iedere dag staat een nieuw team van studenten en docenten van verschillende scholen in de stand. Ze draaien ongeveer twee uur standdienst, waarin ze bezoekers ontvangen, hun werk toelichten of VTS-gesprekken voeren. De rest van de dag verkennen ze de beurs, volgen rondleidingen of lopen mee met kunstenaars en galeriehouders die zich daarvoor beschikbaar stellen. Sommige studenten vinden het gesprek met bezoekers spannend, daarom is er ook begeleiding. Maar juist dat directe contact is de kern van het project.”

Na afloop krijgen de studenten een officieel certificaat, dat is ondertekend door zowel PAN als het Educatiefonds. Het wordt op de school uitgereikt. Sommige studenten melden zich het jaar erop opnieuw – niet om weer een kast te vullen, maar als mentorstudent. Zij helpen de nieuwe lichting.

MBO Art Fair Award

Het project kost jaarlijks ongeveer 70.000 euro. Het Educatiefonds betaalt de standhuur, standbouw, het transport, de begeleiding, materiaalkosten, lunches en het drukwerk. Het wordt gefinancierd door diverse fondsen. De ambitie is volgens Straatman om deelname aan een kunstbeurs een vast keuzevak of curriculumonderdeel te laten worden binnen het mbo. Daarvoor is al contact met de MBO Raad. Verder werkt het fonds aan een landelijke MBO Art Fair Award, waarbij scholen voorstellen kunnen indienen voor een beursstand. Volgend jaar wordt waarschijnlijk gewerkt rond het thema mode, zodat ook kappers, schoonheidsspecialisten en kleding- en sieraadopleidingen instromen.

MBO, Stand 116

Van de Veluwe naar de RAI

Elk jaar wordt op de PAN een museum uitgelicht. Dit jaar is dat het Kröller-Müller Museum, dat werken van Claes Oldenburg en Isaac Israëls meebrengt. ‘Zo kunnen bezoekers er alvast kennis mee maken.’

Kees Keijer

Still uit een videowerk van Jeroen Jongeleen. BEELD JEROEN JONGELEEN

Het Parool

PAN 2025

Op de PAN hangt een beeld van Oldenburg uit 1970, dat niet zo vaak te zien is. FOTO CARY MARKERINK

‘We hebben gekozen voor een combinatie van historische en hedendaagse werken’

Als blikvanger komt bij de ingang van de PAN 2025 in de RAI een werk van Claes Oldenburg te hangen. Het Kröller-Müller Museum bezit meerdere werken van Oldenburg; veel bezoekers kennen vooral de grote blauwe Troffel bij de entree van het museum. Op de PAN hangt een beeld van Oldenburg dat minder vaak te zien is, Three-way Plug - Scale D, Soft uit 1970.

Vanaf de jaren zestig transformeerde Oldenburg voorwerpen uit het dagelijks leven door ze tot kolossale afmetingen op te blazen. In dit geval gaat het om een driewegstekker die plotseling een groot, lomp object wordt. Juist op een kunstbeurs, waar objecten doorgaans worden gepresenteerd als uniek of waardevol, is het interessant om een werk te tonen dat bewust zacht, kwetsbaar en banaal is.

Het museum op de Veluwe staat op de drempel van grootse uitbreidingsplannen. Directeur Benno Tempel: “Het Kröller-Müller Museum beschikt op dit moment niet over voldoende ruimte om zijn collectie structureel zichtbaar te maken. Wij zijn een museum voor moderne én hedendaagse kunst, maar in de praktijk kunnen wij slechts een beperkt deel van die opdracht uitvoeren. De voorgenomen uitbreiding moet dit oplossen.”

“Architect Tadao Ando ontwerpt nieuwe ondergrondse collectiehal op de locatie waar zich nu expeditievoorzieningen, personeelsparkeerplaatsen en ondersteunende functies bevinden. Daarmee ontstaat fysieke capaciteit voor langdurige collectiepresentaties.”

Het oorspronkelijke ontwerp moest worden aangepast vanwege regelgeving rond natuurbescherming. Wat hield die aanpassing in?

“Het eerste ontwerp is ontwikkeld toen Natura 2000-regelgeving minder strikt werd toegepast. Inmiddels is de juridische context aanzienlijk aangescherpt. Het oorspronkelijke plan zou onder meer tot bomenkap hebben geleid, wat nu niet meer toelaatbaar is.”

“Samen met Ando is het ontwerp herzien, waarbij duur-

zaamheid en behoud van bestaande groenstructuren leidend zijn geworden. Het huidige plan is compacter en overzichtelijker, zonder in te leveren op museale functionaliteit.”

Welke werken worden op de beurs getoond?

“We hebben gekozen voor een combinatie van historische en hedendaagse werken uit de collectie. Het meest in het oog springende werk is een schilderij van Isaac Israëls, als vooraankondiging van een grote tentoonstelling die in het voorjaar in het Kröller-Müller opent. Israëls is een geliefde kunstenaar in Nederland en zijn werk is vaak op de PAN te zien geweest.”

“Onze tentoonstelling richt zich op zijn reizen door Europa in het begin van de twintigste eeuw, ook tijdens de Eerste Wereldoorlog. De tentoonstelling onderzoekt hoe hij zich vrijwel ongehinderd kon blijven bewegen, ondanks de politieke omstandigheden.”

“Israëls legde geen oorlog of politieke spanningen vast, maar juist karakteristieke taferelen uit het dagelijks leven van de plaatsen waar hij verbleef. Wij belichten bovendien hoe reisdocumentatie destijds functioneerde. Israëls had niet altijd een paspoort, hij reisde soms met een begeleidend schrijven van lokale autoriteiten waarin zijn status als kunstenaar werd bevestigd. Daarmee laten we zien hoe culturele mobiliteit in Europa werkte vóór de huidige grensregimes.”

Welke hedendaagse kunst laten jullie zien?

“We tonen ook een videowerk van Jeroen Jongeleen uit onze collectie. In *Running in Circles* is hij aan het hardlopen door de beeldentuin, onder andere over het werk *Jardin d'émail* van Jean Dubuffet. Dat was blijkaar op een dag dat het geïzeld had, waardoor hij als een hulpeloos wezentje over dat zwart-witte oppervlak glibbert.”

“We tonen ook een *Kruiwagenbank* van fabrikant Weltevree, een bank die tevens als kruiwagen functioneert. Voor het Kröller-Müller Museum is een speciale editie gemaakt die later een vaste plaats krijgt in de museumtuin. Op de PAN kunnen bezoekers er alvast kennis mee maken.”

Kröller-Müller Museum, stand 107

De vloekende patatbakker die een museumstuk werd

PAN heeft veel meer te bieden dan schilder- en beeldhouwkunst. Edwin Jansen van ComicArtMasters toont deze editie tekeningen uit de glorie-tijd van Sjef van Oekel. Wie is dit controversiële strippersonage dat ooit op tv werd geboren?

tekst Jan Pieter Ekkert

Adolphus (Dolf) Brouwers was operettezanger en komiek voordat hij op zijn 59ste werd ‘ontdekt’ door Wim T. Schippers. Die zocht iemand die in de *Fred Hachéshow* patatbakker ‘S. van Oekel’ uit het Belgische plaatsje Reet kon spelen. Die naam had Schippers van een Belgisch bedrijf in auto-accessoires.

In 1974 kreeg Sjef van Oekel zijn eigen tv-programma: *Van Oekel's Discohoek*, dat een aantal legendarische uitzendingen kende. Toen Donna Summer haar hit *The Hostage* vertolkte, werd ze gebeld door Van Oekels sidekick Ir. Evert v.d. Pik. Tijdens de kerstuitzending kostte Van Oekel in de fietstas van diezelfde Van der Pik. Journalist Henk van der Meyden sprak er schande van in *De Telegraaf*, wat alleen maar bijdroeg aan Van Oekels cultstatus.

Pornografisch

De lezers van het tijdschrift *Muziek Express* verkozen Van Oekel tot populairste tv-persoonlijkheid van 1974. En vanaf 1976 verscheen Van Oekel ook in stripvorm, eerst in *Nieuwe Revu*, later ook in albums. Het scenario was van Schippers, Theo van den Boogaard (die in 1989 de Stripschappij kreeg voor zijn gehele oeuvre) maakte de tekeningen.

De strips werden goed verkocht en er verschenen vertalingen in Frankrijk (waar de

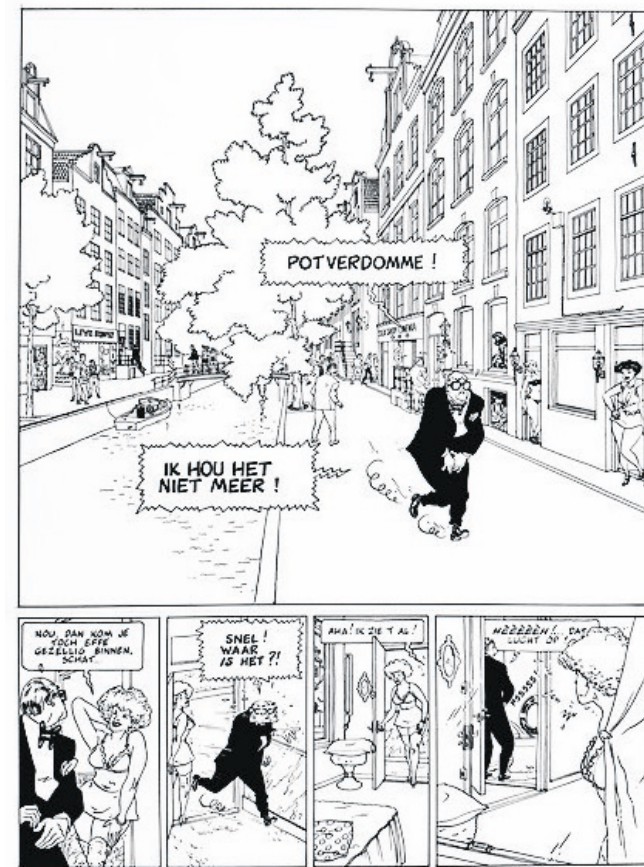
hoofdpersoon Léon van Oukel heette, later: Léon-la-Terreur), Duitsland (Julius Patzenhofer), Denemarken en Spanje. In 1989 spande Dolf Brouwers een rechtszaak aan tegen Schippers en Van den Boogaard, omdat hij niet meedeelde in de opbrengsten. Bovendien wenste hij niet langer vloekend of in pornografische situaties afgebeeld te worden.

Hoge prijzen

Schippers voerde aan dat hij de bedenker was van het personage Sjef van Oekel. Van den Boogaard stelde dat zijn stripversie weliswaar gelijkenissen vertoonde met Brouwers, maar dat bijvoorbeeld zijn eigen vader ook model heeft gestaan voor de figuur Van Oekel. In 1991 besliste de rechter dat Brouwers niet langer mocht worden afgebeeld in obscene of pornografische scènes. Over de financiële vergoeding bereikten Schippers en Brouwers in 1992 een schikking.

De strip was toen al gestopt. Niet vanwege de rechtszaak, aldus Van den Boogaard, maar omdat de redacties van buitenlandse bladen allemaal iets anders wilden, vooral op seksueel gebied. Tegenwoordig bevindt het werk van Van den Boogaard zich in museale collecties en worden originelen voor hoge prijzen verkocht op veilingen en kunstbeurzen.

ComicArtMasters, stand F

THEO VAN DEN BOOGAARD

PAN Podium

Van mode tot foodart, van dans tot design

PAN Podium viert dit jaar zijn vijfde editie als het kloppend hart van de beurs. Een plek waar kunst niet alleen wordt getoond, maar vooral besproken, bevraagd en gedeeld.

PAN Amsterdam

Zondag 2 t/m zondag 9 november 2025, 11.00 tot 18.00 uur
Amsterdam RAI, Hal 8, Europaplein

Kaartverkoop

Tickets aan de balie in hal 8: **€30,-**
Online (via PAN.nl): **€29,-**
Kinderen onder de 16: **gratis toegang**

Colofon

Samenstelling

Jan Pieter Ekker

Met bijdragen van

Marjolijn de Cocq, Edo Dijksterhuis, Kees Keijer

Eindredactie

Arthur van Vliet
Bien Borren

Beeldredactie

Gitima van der Putten

Vormgeving

John Koning,
Willem van der Vlugt

Omslagbeeld

De Amerikaanse schoon-springster Patricia McCormick. Fotograaf onbekend.

© Depth of Field

Plattegrond

Laura van der Bijl

Dagelijks vult het podium zich met kunstenaars, ontwerpers, curatoren en schrijvers die vanuit hun eigen discipline laten zien hoe veelzijdig de kunstwereld is. De themadagen vormen de ruggengraat van het programma en bieden telkens een andere lens om naar kunst te kijken: van fotografie en design tot podiumkunsten, verzamelen en zelfs eten als kunstvorm.

Zondag 2 november

Scherpgesteld

De beurs begint met *Scherpgesteld*, een dag gewijd aan fotografie als medium van herinnering en verbeelding. Gesprekken over Erwin Olaf, Co Rentmeester en vrouwelijke fotografen uit de twintigste eeuw maken duidelijk hoe beeldvorming voortdurend in beweging is. Het programma laat zien dat fotografie niet enkel registreert, maar betekenis geeft: een spiegel van tijd en blik.

Terwijl bij Amsterdam Art de grens tussen manipulatie en werkelijkheid wordt onderzocht, tonen tentoonstellingen van het Stedelijk Museum en Foam hoe het verhaal achter een beeld minstens zo veel zegt als datgene dat we zien.

Maandag 3 november

Form Follows Function

Maandag draait om designarchitectuur en de wisselwerking tussen vorm en betekenis. *Form Follows Function* brengt toonaangevende stemmen samen, van designjournalist Jeroen Junte tot Benno Tempel,

de directeur van het Kröller-Müller die spreekt over de geplande uitbreiding van het museum door de Japanse architect Tadao Ando. In de middag schuiven ontwerpers, architecten en designhandelaren aan bij de Manera Talks, waar hoofdredacteur Evelien Reich o.a. met Thomas Geerlings van Framework en Joyce Urbanus van Studio Nicemakers spreekt over projecten waarin interieur, kunst en design samenvloeien.

Dinsdag 4 november

Consider Collecting

Wat beweegt een verzamelaar?

Consider Collecting verkent de verschillende beweegredenen van het verzamelen van kunst, tussen persoonlijke passie en publieke verantwoordelijkheid. Kunsthistoricus IJsbrand van Veelen en verzamelaar Vincent Vlasblom spreken over het moment waarop verzamelen overgaat in ontzamen, het loslaten van een kunstcollectie. Intussen herleeft het gedachtegoed van Helene Kröller-Müller in een lezing over haar visionaire kijk op kunst en architectuur, een subtiel voorproefje van de toekomstplannen van het Kröller-Müller Museum. Ook spreekt de Vereniging Bedrijfscollecties Nederland over de rol van kunst in een universiteit.

Woensdag 5 november

Wearable Art

Tijdens *Wearable Art* smelten mode, erfgoed en identiteit samen. Modeontwerpers Fong-Leng en Tess van

Zalinge spreken over het voortbouwen op elkaars nalatenschap, terwijl het Amsterdam Museum laat zien dat mode een vorm van verzamelen kan zijn. Ook het Scheepvaartmuseum, met zijn tentoonstelling *Oceanista – Fashion & Sea*, benadrukt de rol van maritieme cultuur in hedendaagse creatie, en Current Obsession spreekt over speculatieve lichamen en het piercen van mens en materiaal. Mohamed Benchellal komt vanuit Dutch Fashion Foundation spreken over de steeds verder oprekkende grenzen tussen mode en kunst.

Donderdag 6 november

Achter de Coulissen

Donderdag staan de podiumkunsten centraal. Het dansersechtpaar Alexandra Radius en Han van Ebbe-laar en kunstenaar Jacquill G. Basdew spreken over de fascinatie voor het menselijk lichaam in beweging en de blijvende passie voor kunst. Ook Splinter Chabot, schrijver en tevens de ontwerper van het campagnebeeld van PAN dit jaar, spreekt samen met Tatjana Almulu en Yuki Kho over de toegankelijkheid van kunst.

In de samenwerking tussen Codart en het Holland Festival komt vervolgens een zeventiende-eeuws groepsportret tot leven: regisseur Jan van den Berg en Rijksmuseum-conservator Maria Holtrop spreken over vrouwenkracht, identiteit en koloniale erfenis in de muziektheatervoorstelling *Otemba – Daring*

Women. Ook duiken conservator Leonore van Sloten en regisseur Shady El-Hamusi op bij een gesprek over 'Rembrandt als regisseur'.

Vrijdag 7 november

Creative Grounds

Creative Grounds richt de blik op de toekomst. Hoe verandert kunst de wereld om ons heen? In gesprekken over Land Art, de groeiende kunstscène in Saoedi-Arabië en projecten als Brutus van Joep van Lieshout wordt duidelijk dat kunst steeds vaker buiten de museummuren leeft. Ook hotels, van L'Europe en Rosewood Amsterdam tot CitizenM, worden besproken als nieuwe kunstbestemmingen, waar gastvrijheid en verbeelding elkaar ontmoeten.

Zaterdag 8 november

Vlam in de PAN

Vlam in de PAN verkent de relatie tussen eten, kunst en de menselijke zintuigen. Kunstenaar en restaurator Charlotte Caspers, bekend van onder andere haar nieuwe programma *Kijken met Caspers*, laat zien hoe kijken, proeven en ruiken in elkaar overvloeien. Kunstenaars en denkers onderzoeken hoe voedsel een bron van ritueel, herinnering en verbeelding kan zijn. Ook vertelt de Italiaanse *food-artist* Mattia Papp over zijn multidisciplinaire praktijk, waarin voedsel, keramiek en schilderkunst samenkomen met theatraleiteit en mythe. Zijn bijdrage mondt uit in een live performance waarin hij zijn creaties serveert.